

Toplum Estetiğinin Bilinçlendirilme Sürecinde Sanat Eğitiminin Rolü

Feyza ÇAKIR

*Hacettepe Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Seramik Bölümü, Araştırma Görevlisi*

Eğitimin, toplum yapısının oluşumunda, biçimlenişinde ve gelişiminin her düzeyinde tek belirleyici olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Eğitim, karşılıklı iki bireyin diyalogundan, devlet politikalarına dek uzanan, zincirleme olarak bağlı, birbirini kapsayan ve dinamik bir etkileşim içinde olan, başlangıcı ve sonu bir döngü içinde eriyen bir olgudur.

Saranlı(1998), eğitimin yapı, kurgu ve amacının ne olduğunu tanımlarken, üç temel direktten söz ediyor:

1- Bilmek (logos)	Bilgi Temeli
2- Becermek (teknos-yapmak)	Beceri Temeli
3- Duyarlı Olmak (sensitive)	Duyarlılık Temeli

Eğitimin, bilgi, beceri ve duyarlılık üç ayağı üzerinde durduğunu, bunlardan birinin eksikliği veya zayıflığı durumunda amaca ulaşamayacağı eğitimciler tarafından kabul edilmektedir. Bu gerçek her çağdaş birey tarafından da farkedilmelidir.

Yukarıda, eğitimde üç temel gerekliliğin amaca ulaşmadaki önemine işaret edildiği üzere; tanımlamalar ve saptamaların içeriğini netleştirmek açısından öncelikle amacın ne olduğu, ardından sahip olunması beklenen üç öğenin birbiriyle ilişkisi üzerinde durulacaktır.

Çağdaş eğitimi savunan ve benimseyen tüm eğitim programlarında görünen amaç; öğrencinin yaratıcı, özgür düşünebilen, kendi başına karar verebilen, sorumluluk alabilen, iş yapıcı ve bitirici yapı kazanmasıdır (Denel, 1998).

Eğitim programların hedefi, öğrenme etkinliğini gerçekleştirebilecek alt yapının oluşturulmasıdır.

İnsanoğlu bilgisini artırdıkça, bilmediklerinin de o kadar fazla olduğunu görmektedir. Bu hızlı bir bilgi edinim çağıdır. Bu nedenle, günümüzde bireylerin sadece bilgi edinmeleri yeterli olmamakta, aynı zamanda bilgi devrim sürecine ayak uydurmaları gerekmektedir. Diğer bir deyişle, bireylerin değişim yeteneğine sahip olmaları beklenmektedir. Bu nedenle eğitimin bilgiyi öğretmesi değil, bilgiyi işaret etmesi, öğrencinin ona ulaşma koşullarını hazırlaması gerekmektedir. İster ilkokul, ister üniversite düzeyinde olsun, eğitimin değişimi izlemesi değil, değişimin önünde olması gerektiği kabul edilmelidir. Eğitimin kendisi yönlendirici olmalıdır.

Eğitimin değişen koşullar karşısındaki amacından sonra, bilgi, beceri ve duyarlılık temellerinin dengesine ve sonuçlarına bakmak gerekiyor.

"Çağımızda oldukça yüce bir değer verilen 'teknoloji' kavramı yukarıdaki üçlünün iki ayağını oluşturmaktadır, yani 'bilmek' ve 'yapmak' beraberce 'yapabilmek' ifadesi ile teknolojiye karşılık gelmektedir ve eğitimdeki yeri yadsınamaz. Ancak bu noktadan itibaren bir sapma eğilimi de gözlenmektedir. Şöyle ki artık teknoloji dediğimiz ikili olgu kendisi bilgi olarak algılanmakta, 'yapabilmeyi' bilmek ama yapmayı bilmemek gibi bir açmaza sürüklenmektedir. Sonuç olarak gözlemediğimiz durum eğitimin geldiği noktada daha çok bilgi temelli bir yapılanmaya yatkın özellikler taşıdığı ve duyarlılık ve becerme (yapma) ayaklarının zayıfladığı olmuştur" (Saranlı, 1998 :38).

Yukarıda oldukça net bir saptamayla ifade edilen bütünlüğün sağlanamaması durumunda toplumda 'bilgili-beceriksizler', 'becerikli-bilgisizler'in yetişmesi söz konusu olacaktır.

Acaba, beceri ve duyarlılık yeterliliklerinin kazanılması aşamasında eğitimimizde ihmal edilen noktalar nelerdir? Burada doğrudan genel müfredat hatalarından, ezberci öğretimden, ilköğretim ve ortaöğretimdeki eksiklikleri suçlayıcı yükseköğretim şanssızlıklarından yakınan konular üzerinde durulmayacaktır. Bu konu, program uzmanlarının yetkin olduğu oldukça geniş bir alandır. Bunun yerine, program hatalarına, beceri ve duyarlılık yetilerinin kazanılmasında sanat eğitimi ile ilişkisi ile ilgili göndermeler yapılacaktır.

Sanat, tinsel yapıya sahip tek varlığın, insanın, yaratıcılığının sonucu içinde bulunduğu estetik düşünce ve ürün bütünlüğüdür, insan varlığının zorunluluğudur. İnsanın tinsel yapısı, kavramsal düşünme biçimlerini ve imgeleleri algılama ve yaratma yetkinliğini içerir. Zeka, algı, sezgi ve yaratma yetkinliği bilim ve sanatın varoluş nedenidir. Sanatın ve bilimin temelinde yatan, doğayı ve yaşamı algılamak, işleyiş ve organizasyon düzenlerini kavra-

mak, zaman-mekan, neden-sonuç ilişkilerini kurmak, bunları araştırmak, incelemek ve irdelemek, elde edilen bilgileri sistematize etmektir.

Sanat ve bilim, dünyayı zaman-mekan, neden-sonuç, ilişkileri içinde algılamamız için iki yoldur. 'Science and Technology in the Art' ta, Kepez, sanatçı ve bilimadamı ilişkisini bir symbiosis (organizmaların, karşılıklı çıkarlarına dayanan birlikte yaşaması) olarak adlandırır ve sanatçının farklı alanlarda uzman kişilerle yakın temasının bugün için hayati önemi olduğunu belirterek şöyle devam eder: "Yavaş yavaş bilim ve teknolojinin açtığı dünyanın, duygularımız ve fikirlerimiz dünyasının, i dyamızın yeniden düzenlenmesi için vazgeçilmez araçlar ve semboller verdiğini görmeye başladım, sanatçılar ve bilimadamları bu büyük transformasyonda ortak olabilirler."

Rollo May 'Yaratma Cesareti'nde bilim ve sanatın yaşamı anlamlı kılması konusuna řu sorularla dikkat çekiyor: "Ya imgelem ve sanat krema değil de, insan yaratusının pınarı iseler? Ya mantık ve bilim, sanat biçimlerinden türüyor ise ve sanat, bilim ve mantığın ürettiği eserin süsü olmak bir yana onları temelde koruyor ise? " Yapılan bu çarpıcı saptamayla kendimize sormamız gereken sorular da beraberinde geliyor: Bu beraberlik düşünüldüğünde sanat ve tasarım teknolojinin içinde nasıl yer alacaktır? Sanatçının tavrı nasıl olacaktır? Bu yeni gereklilik içinde sanat ve tasarım eğitiminin amacı nedir?

Sanat ve tasarım eğitimi, çıkış noktası olarak verilen problemlerle öğrencinin yaratıcı düşünce performansını kendinde görünceye ve keşfedinceye dek bir takım kavrayış çabalarına düşmesi, kurallar oluşturma, kurallar yıkkma, sezgilerini kullanma, merak etme, mantık ilişkileri, soyut estetik kompozisyonlar ve kavram oluşturma, üç boyutlu düşünebilme ve bunları somutlaştırma sürecini yaşama çabasıdır, 'deneysel bir antreman' dır. Bu eğitim, ortaya ürün koymaktan çok estetik sancıları çekme sürecidir. Önemli olan, öğrencinin ileride ortaya koyacağı bir sanat eserinde, bir performans- ta, endüstriyel bir üründe ya da bir fizik veya matematik probleminde, fonksiyonel bir proje çözümünde ya da proje yönetiminde, mimari bir yapıda, bir müzik kompozisyonunda, çevreyle ilgili bir düzenlemede, özette estetik duyarlılık içerecek soyut ya da somut herhangi bir ürünün yaratım sürecinde yaşayacağı, hatırlayacağı, hesaba katacağı kaygıların antremanıdır.

Saranlı (1998), yazısında bu süreçle ilgili olarak; eğitim programı içinde ürüne önem vermediğini, çünkü kişide iz bırakanın, pedagojik süreç olduğunu, öğrencinin öğrendiklerinin ürüne yansımayaabileceğini ifade ediyor. Yapılan bir araştırmada birçok öğrencinin yaptığı uygulamanın kalitatif değerini kendi becerisi üstünde değerlendirebildiğini örnekliyor: "...Yani yaparsa da, kendisi bazı şeyleri, başka birinin yaptığındaki iyi ve kötü vasıfla-

rı algılayabiliyor. Demek ki sürecin bıraktığı izler, kazandırdığı becerilerden daha üstün, o sebeple çoğu zaman ürüne de bakmamak lazım".

Sanat ve tasarım eğitimi bizlere olanakları sunuyor. Hangi alanda, hangi eğitim düzeyinde olursak olalım gerçeklerin ötesindeki olasılıkları görmemize, keşfetmemize yardımcı oluyor. Bu bakımdan sanat ve tasarım eğitimi, çağdaş eğitim politikalarında ve programlarında okul öncesi eğitimden yüksek öğretime ve iş yaşamındaki eğitime dek, diğer alanlarla eşgüdüm içinde yürütülüyor ve homojenize ediliyor.

Sanat eğitiminin çağdaş anlam ve işlevlerini gözden geçirdikten sonra, bu yapının ülkemizdeki algılanış ve işleyişine bakılacaktır.

Öncelikle kabul edilmesi gereken ülkemizdeki eğitiminin, uygulamalarda bütüncül bir tavırdan uzak olduğudur. Dersler, alanlara göre ayrılır, özerk olmaktan çok kopuktur. Bu kopuklukta, sanat eğitimi amacıyla verilen resim dersleri, diğer derslerin yanında önem ve işlev bakımından en geridedir .

Eğitim sistemimizde değer yargılarımız, - matematik, kimya, ya da sosyal bir alanda olsun - verilenin amaç-neden-sonuç-zaman ilişkilerini gözardı eden, ipuçlarını ileriye taşıma olasılığını baltalayan, aktarımı en geniş depolayana başarılı sayan ve yüreklendiren, bunu yapamayanın ya da yapmayanın son seçenek olarak sanatla ilgilenmesini onaylayan bir temele dayanır.

Gerçeğe ve gelişime yalnızca bilimle ulaşılacağı gibi bir önyargıyla yürütülen eğitim, toplumu gelişime götürmeyeceği gibi, gerçek anlamda bilimsel eğitim vermekten de uzaktır.

Eğitim sistemimizde sanat eğitimiyle kastedilen; resim dersi adı altında ilkokuldan itibaren verilmeye başlanan, verilen bir konuyu biçimlendirebilme problemine dayalı plastik sanatlar eğitimidir. Bu nedenle yaratıcılık, bu alana özgü bir özellik olarak anlaşılmakta, gerçek anlamdan uzak olarak en gerçekçi betimleyebilme ya da başarılı teknik beceri olarak kabul edilmektedir.

Sonuç olarak yaratıcılık, sanat eğitiminde, fen bilimlerinde, matematikte ve sosyal bilimlerde varlığından ve gerekliliğinden habersiz olunan ya da işlevi dikkate alınmayan bir özelliktir.

Farklılıkların anlaşılması açısından bir karşılaştırma yapıldığında, gelişmiş ülkelerde problemlerin en temelden ve çok önceden saptanmasının, çok daha ilerisinin hesaplanarak planların yapılmasının, yatırımların doğru kaynaklara yönlendirilmesinin başarılarının temelinde yattığı söylenebilir.

Yaratıcılığın ve sanat eğitiminin algılanış ve uygulanış biçimine dikkat çekmek amacıyla INSEA konferansına katılan bir işadammının sanat eğitimi ile ilgili bildirisinden alıntılar yapılacaktır.

Rich Gurin "Sanat Eğitimi ve Sanat Temelli Ekonomik Gelişim" başlıklı yazısında iş yaşamı ve toplum için sanatın gerekliliğine dikkat çekiyor ve iş yaşamının neden sanat eğitimine ihtiyaç duyulduğunu cevaplıyor: Günümüz iş dünyasının artık yeni strateji, teknolojiler kullandığı ve makine işle-yişinde değişim yaşadığını, bu durum karşısında çalışanların da uzmanlık eğitimlerinin ötesinde problemleri analiz edebilen, fikir geliştirebilen, etkili iletişim kurabilen ve yaratıcı çözüm geliştirebilen bir yapıda olması gerektiğini vurguluyor.

Canlandırma, resim yapma, şarkı söyleme, dans etme, bir enstrüman çalma ve diğer yaratıcı faaliyetlerin, öğrencilerin kendilerini ifade etmesini, malzeme ve işlem bilgisini öğrettiği ve iş yaşamında gerek duyulan alanda fikir geliştirebilme yetenekleri için bu faaliyetlerin potansiyel oluşturduğu söyleniyor.

Öğrencinin yaratıcı süreci yaşaması; ürün yaratması, geliştirmesi, çevresiyle iletişim kurması, eleştiri yapması, tekrar biçimlendirmesi, fikirlerini düzenlemesi iş yaşamının ihtiyacı olan 'devamlı gelişim becerisi' anlamına geliyor.

Yukarıda belirtilen beceri ilişkilerine ve eşgüdümle sağlayacağı yararlarla sanat eğitimi dışındaki bir disiplin tarafından işaret edilmesi dikkat çekicidir. Avrupa ve Amerika' da şirket çalışanlarının farklı düşünme biçimleri geliştirmeleri, iç dünyalarına yönelmeleri için, yaratıcı süreç yaşamalarını amaçlayan tiyatro ve yaratıcı drama çalışmalarına sıkça rastlanmaktadır.

Çağdaş ülkeler artık sanatın, iş yaşamları ve ekonomilerinde oynayacağı olumlu rol kadar, toplum, şehir ve yaşam kalitelerinin yükselmesinde anlamlı bir yere sahip olduğunu kabul etmektedirler.

Değişim, çağımızda elimizde bulunan tek gerçektir. Anlamlar değişmektedir: 'Sanat', 'Zanaat', 'Tasarım'ın anlamları değişmekte, bunlar birer etiket olmaktan çıkmaktadır. Bundan sonra yeni anlamlar her düzeyde tartışılmalıdır. Bu nedenle sanatı değişen anlamı içinde kabul edilmelidir. Artık sanat eseri, yalnızca kendi içine kapalı yapıt anlamının çok ötesinde bir yere sahiptir.

Sanatçılar üründen çok, süreç ve sonuçla ilgilenmekte, sanatı, tartışmak için bir forum olarak görmektedirler. Toplum estetik yapısını etkilemek, kültürel konularla ilişki kurmak, bunları zorlamak için sanat eserini etkinlik haline getirmiş, galeri dışına taşımışlardır. Kamusal alanları kullanan sanatçılar mekanlardan etkilenmek ve yaşanılan çevre için gelecek olasılıkları yaratmak için kolektif çalışmalara dahil olmaktadır.

Başta da belirtildiği gibi eğitim toplum dinamiğinin bir parçasıdır. Bu dinamikte sanatçı, toplum üzerindeki etkisinin bilincinde olmalı, bireyler -zincirin hangi halkasında olursa olsunlar - geleceğin biçimlenişindeki yerini sor-

gülamalı, sistemin işleyişinde idealler izlenmelidir.

Kaynakça

- DENEL, Bilgi 1998 "Temel Tasarım ve Değişim" Temel Tasarım / Temel Eğitim Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları
- GURIN, Rich 1998 "Arts Education and Arts-Based Economic Development: Sound Investments for Business and Community" The International Journal of Art and Design Education
- KEPEZ, Gregory Science and Tehnology in the Art NewYork: Van Nostrand Reinhold Company
- MAY, Rollo 1987 Yaratma Cesareti (Çev.Alper Oysal) İstanbul: Metis Yayınları
- SARANLI, Türel 1998 "Başlangıçtan Bugüne Temel Tasarım" Temel Tasarım / Temel Eğitim Ankara : ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları